

HANDELINGEN

VAN HET

Nederlandsch

Tandheelkundig Genootschap.

4de Serie. — 12de Aflevering.

ZEVENTIGSTE VERGADERING van het Nederlandsch
Tandheelkundig Genootschap, gehouden op
Zondag 24 Juli 1904 in het Tandheelkundig
Instituut te Utrecht.

Voorzitter Dr. C. van der Hoeven.

Voorts zijn aanwezig de heeren: Coebergh, Frank, de Boer, Hammes, Bruske, de Jonge Cohen, Dr. Th. Dentz, Witthaus, C. C. Käijser, E. Pestman Koning, Hamer en J. H. Sanders benevens de Heer Wege D. D. S. als gast.

De Voorzitter opent de Vergadering en heet den Heer Bruske welkom als lid van het Genootschap. De Heer Bruske heeft reeds vóór deze vergadering getoond een ijverig lid te zijn, door te trachten personen te krijgen om de aanstaande feestvergadering op te luisteren. Spr. twijfelt niet of de Heer Bruske zal op deze wijze voortgaan en een ijverig en goed lid zijn.

De Voorzitter vraagt of de vergadering het noodig acht de uitgebreide notulen te doen voorlezen.

De Heer Dentz wenscht een beknopt overzicht van het behandelde in de vorige vergadering.

De Heer Witthaus vraagt of de notulen vóór het afdrukken aan de Sprekers zullen worden toegezonden.

De Secretaris geeft een kort overzicht der Notulen en belooft aan een bezoek van den Heer Witthaus te zullen voldoen.

Ingekomen is een schrijven, waarbij de Heer Kikkert bedankt voor het lidmaatschap.

De Voorzitter doet mededeeling van eene correspondentie met de Ned. Tandmeesters-Vereeniging over een verzoek tot het zenden van een officiëlen vertegenwoordiger der Regeering naar het Congres te St. Louis.

De N. T. V. was aangezocht door de Commissie van het Ned. Tandheelk. Genootschap; zij besloot een request in dien geest aan den Minister te zenden. Het antwoord op het officieel schrijven was, dat de Regeering er toe genegen was, indien de betrokken persoon het zelf verzocht, buiten bezwaar van 's Rijks schatkist.

De Secretaris leest een schrijven voor van de N. T. V., waarin het voorstel wordt gedaan om gezamenlijk de uitgave van *Schoolplaten* vanwege de Rotterdamsche Tandheelkundige Vereeniging uit te geven, te subsidieeren.

Voorts een brief van het *Algemeen Ziekenfonds Amsterdam*, waarin het Genootschap verzocht wordt inlichtingen te geven en een zeer groot aantal vragen te beantwoorden betreffende de quaestie of en op welke wijze het A. Z. A. aan zijne leden tandheelkundige hulp zal verstrekken.

De Heer de Boer geeft hieromtrent eenige toelichting.

Het Bestuur heeft een brief in handen gesteld van eene commissie uit haar midden, zijnde de H. H. Grevers, Coebergh en de Boer. Deze heeft eene conferentie gehouden met de commissie's tot dit doel aangewezen door de N. T. V. en de R. T. V., teneinde de vragen ongeveer gelijkkluidend en grondig te beantwoorden, zoodat A. Z. A. niet uiteenlopende adviezen zoude krijgen van de verschillende tandheelkundige vereenigingen. Spr. begint de vragen voor te lezen.

De Heer Dentz acht het voorlezen dezer vragen niet noodig en tijdroovend. Het is eene zaak, die de commissie

behandeld heeft. Spr. stelt voor ze ter lezing te geven aan belangstellenden.

De Voorzitter vraagt of de vergadering het met den heer Dentz eens is en alléén het eindrapport wil hooren.

De Heer Käijser deelt mede, dat de N. T. V. gevraagd heeft of de bedoeling was, dat het schrijven in de vergadering behandeld zou worden; want hoewel het gericht was „aan het Bestuur”. luidde de aanhef: „wij komen tot de Vereeniging”. Het antwoord luidde ontkennend de bedoeling was alléén het schrijven te behandelen in eene vergadering van het Bestuur of van eene Commissie.

De Voorzitter gaat hiermede accoord, doch wilde alléén de vergadering inlichten.

De Heer Käijser acht die zaak hiervoor veel te gecompliceerd.

De Voorzitter vraagt of men voorlezing der vragen wensch. Het algemeene doel is goede regeling der tandheelkundige hulp bij het ziekenfonds Amsterdam.

De Heer Hammes wil gaarne hooren waar de zaak om draait.

De Heer de Boer geeft een kort overzicht. De eerste vraag was: Acht men eene centrale polikliniek wenschelijk of vindt men beter, dat de leden bij de tandartsen particulier worden behandeld.

Geantwoord is: „Eene centrale polikliniek wordt wenschelijk geacht.”

De tweede vraag betrof het personeel aan de kliniek te verbinden; of de directeur een tandmeester of wel een medicus, al of niet in het bezit van een tandheelkundig diploma moest zijn, en daarnaast geëxamineerde tandmeesters.

Geantwoord is, dat de Directeur een tandmeester zou moeten zijn.

De derde vraag betrof de inrichting en de kosten daaraan verbonden.

Geantwoord is, dat voor extractie alléén de inrichting *f* 350.— zoude kosten; voor volledige tandheelkundige hulp voor ééne kamer \pm *f* 800.— per kamer; zes van zulke kamers zouden gewenscht zijn.

De vierde vraag was: Hoeveel bedragen de kosten aan materieel?

Deze vraag is niet beantwoord, doch daaromtrent werd verwezen naar het advies van de R. T. V.

De vijfde vraag betrof het honorarium van het Hoofd en de assistenten.

Voorgesteld werd *f* 2000 per jaar met „beperkte” aanwezigheid voor het Hoofd; voor de assistenten *f* 1200.

De Heer D e n t z heeft eveneens een schrijven ontvangen met het voorstel, dat, indien een bezoek aangenaam was, men gaarne zoude overkomen. Dit bezoek heeft plaats gehad en Spr. heeft alle mogelijke inlichtingen gegeven en is tot de conclusie gekomen, dat de uitvoering een kolossalen omvang zoude hebben. Te Utrecht heeft men 3000 à 4000 patiënten per jaar, men zou dus te Amsterdam 40.000 patiënten krijgen.

De Heer F r a n k acht dit niet juist. Het ziekenfonds is voor 100.000 personen, dus ongeveer gelijk aan de bevolking van Utrecht. De inrichting behoeft dus niet grooter te zijn.

De Heer H a m m e s bestrijdt de conclusie van den Heer F r a n k; bij een ziekenfonds heeft men iedere carieuze plek bij elk lid te behandelen; bij de inwoners eener stad met 100.000 inwoners niet. Spr. haalt een geval aan uit zijne vroegere praktijk te Hoorn; tijdens eene mazelen-epidemie aldaar waren van zijne fondspraktijk bijna alle kinderen onder behandeling, terwijl in de privaat-praktijk maar een heel enkel geval voorkwam. Spr. acht een ziekenfonds van 100.000 deelnemers met 320.000 tanden geen kleinigheid om te beginnen.

Ingekomen is een schrijven onderteevend door de H. H. F u i j t, v a n B e r k e n K l i n k h a m e r, waarin wordt bericht, dat te Utrecht is opgericht eene „Vereeniging van Nederlandsche Tandartsen.”

De Voorzitter kan, hoewel het hem leed doet, dat weer eene vereeniging in Nederland is gesticht, waar geschreven wordt van collegiaal en aangenaam samenwerken, toch niet nalaten de hoop uit te spreken, dat de Vereeniging moge bloeien.

De Heer H a m e r vraagt of de titel „Tandarts” officieel erkend is, of dat de leden allen het arts-diploma bezitten.

De Voorzitter is van meening, dat eene vereeniging den naam kan kiezen, dien zij zelf wenscht; dit valt hier dus buiten bespreking.

De Voorzitter wenscht nog even terug te komen op de beantwoording der vragen van het Algemeen Ziekenfonds Amsterdam, en wil de Commissie bedanken voor de snelle behandeling van het vraagstuk en vraagt, of hiermede de zaak is afgehandeld.

De Heer de B o e r deelt mede, dat den vorigen dag confereerd is door de drie afgevaardigden uit de commissies der N. T. V., R. T. V. en N. T. G., en hoewel elk antwoord eene eigen redactie heeft, zij toch niet met elkander in strijd zijn.

De Voorzitter maakt hieruit op, dat de zaak misschien nog niet geheel afgedaan is en hoopt, dat de commissie haar voor het Genootschap verder ten einde zal brengen.

Aan de orde is: Benoeming van een vertegenwoordiger voor het Tandheelkundig Congres te St. Louis.

De Voorzitter deelt mede, dat het bij het Bestuur een punt van overweging heeft uitgemaakt of nog een bepaald persoon door het Genootschap moest worden aangewezen.

Nu er eene commissie is, die vanwege het Genootschap die zaak zou behartigen, zou het mogelijk geweest zijn, dat die commissie iemand benoemde tot afgevaardigde. Deze zienswijze werd door de commissie niet gedeeld, zij meende, dat toch van het Genootschap uit bepaald een vertegenwoordiger moest worden benoemd.

Dit voorstel wordt met algemeene stemmen *aangenomen*.

De Heer Grevers zal worden gevraagd of hij deze benoeming aanvaardt.

Thans is aan de orde het *Verslag der onderwijs-examen-vraagstuk-commissie* omtrent een schema voor het theoretisch tandheelkundig examen, wat bij monde van den Heer Witthaus wordt uitgebracht, die nader toelicht hoe de commissie hare taak heeft opgevat en uitgevoerd. Het schema, dat juist is aangegeven, zal uitgewerkt en ter kennis gebracht worden van de leden.

Het plan bestaat het daarna te zenden aan de faculteit en aan de studenten. (Applaus).

De Heer Dentz brengt in herinnering dat jaren geleden door hem in het Genootschap eene voordracht is gehouden, waarin in het kort hetzelfde werd betoogd als in het schema der commissie n.l., dat Spr. het tweede natuurkundig examen wenschelijk achtte.

De Heer Witthaus: „Dat is niet gezegd.”

De Heer Dentz geeft toe, dat het niet gezegd is, maar al die eischen zijn gedetailleerd. Spr. heeft zich steeds op het standpunt gesteld, dat het voor ons land de eenige weg is. Het zou daarom niet kwaad zijn geweest in het ontwerp er op te wijzen, dat Spr. ook wijziging in dien zin wil.

De Voorzitter is van meening, dat de commissie juist dien weg niet op wil. Zij wil b.v. anatomie niet in alle deelen, maar in speciale gedeelten uitvoerig onderwezen en geëxamineerd hebben; dat is in het schema zeer duidelijk gezegd.

De Heer D e n t z vindt het ontzettend moeielijk deze speciale opleiding te verkrijgen; waar moet het onderwijs worden gegeven, zegt Spr. Men moet met de omstandigheden rekening houden. Men zou dan eene Universiteit voor tandmeesters moeten oprichten; waar zou men de leerkrachten van daan halen en waar zou dat onderwijs moeten gegeven worden? Men moet rekening houden met de locale omstandigheden, daar men hier op één honderd gulden jaren lang moet wachten. Dan is er nog eene zaak, die men niet uit het oog moet verliezen. Studenten in de medicijnen, die voor het 2de natuurk. examen worden afgewezen, melden zich aan voor het theoretisch tandheelkundig examen. Zij hebben een ongelukkig examen gedaan en zullen dan maar tandmeester worden. Met hen heeft men de grootste moeite en het zijn de lastigste jongelui.

Dan is er een derde motief. Wanneer deze methode wordt gevolgd, waar vindt men dan de onderwijskrachten ook voor de opleiding van personen, die in de toekomst onderwijs zullen geven, wanneer zulke beperkte opleiding ingevoerd wordt? Want vergeet niet, dat de personen, die onderwijs zullen geven, uitgebreider kennis noodig hebben en niet kunnen volstaan met slechts datgene te weten, wat zij moeten doceeren.

De Heer W i t t h a u s wil in de eerste plaats opkomen tegen de onderstelling, dat de commissie zoude herhalen, hetgeen de Heer D e n t z vroeger gepubliceerd heeft; wel komt het eenigszins op hetzelfde neer. In de commissie is niet ter sprake gekomen een voorstel te doen tot invoering van het 2de natuurkundig examen, maar meer speciaal wat moet worden geeischt. Daar zijn genoemd eischen voor chirurgie en pathologie, en deze vakken inzooverre als men daarvan voor onze specialiteit moet kennen en weten. Hoe het onderwijs moet worden ingericht, is eene andere vraag. Zoo is bij anatomie gevraagd de kennis van bepaalde onder-

deelen; men zou nu kunnen aanraden de anatomische lessen te volgen en het andere uit boeken te leeren. Daarentegen zouden er ook nog meer voorstellen kunnen worden gedaan, als de Regeering met de denkbeelden der commissie meegaat.

De Heer de Jonge Cohen acht het eene schromelijke vergissing, dat aan de bezitters van het einddiploma-gymnasium zoowel A. als B. het recht is toegekend tot het afleggen van het theoretisch examen. Spr. zou willen aandringen op wijziging die alleen het genoemde recht toekent aan de bezitters van Diploma B.

De Heer Witthaus zou een aanvullings-examen in physica wenschen. Voor het einddiploma H. B. S. heeft men van de meeste vakken voldoende geleerd.

De Heer de Jonge Cohen zou de eischen dan meer omschreven willen zien.

De Heer Witthaus deelt mede, dat het schema nog belangrijker zal worden uitgebreid en van commentaren voorzien.

De Voorzitter stelt in het licht, dat het slechts een voorloopig rapport is aan de Regeering, opdat zij wete, wat eigenlijk gevorderd moet worden voor het theor. tandheelk. examen. De wijze waarop die kennis verkregen wordt, bespreekt het rapport niet. Wenscht de Regeering er op in te gaan, dan kan worden uitgemaakt op welke wijze die kennis kan worden verkregen.

De Heer Dentz vraagt of dan dit rapport bij de Regeering zal worden ingediend.

De Heer Witthaus antwoordt, dat wat hij heeft voor-gelezen, een voorloopig ontwerp is, dat zoo noodig zal worden gewijzigd.

De Heer Dentz zou dan willen voorstellen het te laten drukken en rondzenden met het oog op de belangrijkheid.

De Heer Witthaus gelooft, dat het beter zou geweest zijn het niet voor te lezen.

De Voorzitter geeft dit niet toe. De Heeren hebben

er nu over kunnen denken. Nog vóór het den Regeering toegezonden wordt, zal het aan de goedkeuring van het Genootschap onderworpen worden.

De Heer H a m e r kan officieus mededeelen, dat hij de zaak besproken heeft met een der meest bekende Hoogleeraren, die hem gezegd heeft, dat het aanbeveling verdient het request eerst te zenden aan de faculteit, (misschien zijn een paar faculteiten wel genegen te confereeren); en niet alleen door correspondentie tot eene oplossing te komen; ook van de vraag op welke wijze het onderwijs, van praktische zijde gezien, moet worden gegeven. Want zendt men het aan den Minister, dan gaat het toch weder naar curatoren en van deze weder naar de faculteit om advies, maar is het eerst aan de faculteit gezonden, dan weet deze welk advies zij zal geven.

De Voorzitter dankt den Heer H a m e r en hoopt dit punt later ter sprake te brengen.

De Heer H a m e r wilde alléén voorkomen, dat het direct aan den Minister gezonden wordt.

De Heer de B o e r heeft bezwaar tegen een punt van het rapport, namelijk de kennis en toepassing der algemeene anaesthetica voor tandmeesters; met eenige andere leden is Spr. tegen een eventueel voorstel in dien geest.

De Heer W i t t h a u s antwoordt, dat de commissie niet voorstelt, die bevoegdheid te verleen, alléén onderstelt zij dat de Regeering dat zou willen.

De Heer D e n t z verkiest toezending aan den Minister, want zendt men het request eerst aan de faculteit, dan wordt het niet behandeld; maar stuurt de Minister het stuk aan de faculteit, dan maakt deze er werk van. Spr. weet zulks uit ervaring.

De Heer H a m m e s steunt het voorstel van den Heer D e n t z om het voorloopig verslag aan de leden rond te zenden ten einde dit *à tête reposée* te kunnen bestudeeren.

De Voorzitter wil hiermede wachten tot de commissie geheel gereed is. Het is thans nog te veel schets.

De Heer Hammes wil gaarne zoolang wachten.

De Heer Witthaus deelt namens de commissie mede, dat zij besloten heeft het ontwerp aan de leden rond te zenden, als het zoover gereed is.

De Heer Frank acht de quaestie van het 2de natuurk. examen eene belangrijke zaak. Spr. wist, dat de Heer Dentz op dat standpunt stond, hij is niet de eenige, maar men moet niet vergeten, dat bij de bewerking van dit stuk alléén behandeld is het theoretisch tandheelkundig examen en er ook een ander stuk bestaat over het praktische.

De commissie wil van begin tot einde tandheelkunde laten onderwijzen, van het oogenblik af, dat de student van de H. B. S. zich aanmeldt. Spr. zou gaarne wenschen, dat de Heer Dentz mocht besluiten zijn eisch los te laten en in te zien, dat het voorgestelde theoretisch examen eigenlijk, althans voor een groot gedeelte, het tweede natuurkundig examen is plus (het thans bestaande) theoretisch tandheelkundig examen. Spr. wenscht dit, opdat de Regeering van de faculteiten een gelijkloidend antwoord krijgje op hare vraag om advies.

De Heer Dentz motiveert zijne bezwaren door de mededeeling der praktische moeielijkheden, die het voorstel zoude opleveren met het oog op de locale toestanden: het zich aanmelden van afgewezen candidaten in de medicijnen, de moeielijkheid van het verkrijgen van doceerend personeel, dat natuurlijk uit tandartsen moet bestaan; en waar hier de keuze betrekkelijk beperkt is, zal men niet het noodige personeel vinden om als docent op te treden. Men ontmoet die moeielijkheden, als men naast de Universiteit eene aparte school voor tandheelkunde wil. In principe geeft Spr. volkomen toe, maar door ervaring en praktijk kent Spr. de

bezwaren, die men scheidt en, zegt Spr., dan in 's Hemels naam maar het 2de Natuurkundig Examen.

De Heer Hamer noemt deze bezwaren herschenschimmen: laat men dan het arts-examen eischen, dat is nog veel moeilijker, hoewel men dan geen geschikte docenten verkrijgt voor tandheelkundig onderwijs.

De Heer Dentz: „Omdat men ze niet heeft, moet men ze maken.”

De Heer Hamer: „Dit geldt toch niet voor medici, die hebben het 2de natuurk. examen gedaan.”

De Heer Dentz zegt, dat het hier geldt tandmeesters te vormen, geen docenten.

De Heer Hammes: „Tandmeesters zonder docenten!”

De Heer de Boer ziet de bezwaren niet in. Het is niet noodig, dat de tandarts b.v. bevoegd is anatomie te onderwijzen, maar steeds zal hij bevoegd zijn speciaal tandheelkundige vakken te onderwijzen, terwijl men de medische en natuurkundige vakken bij de medische en philosophische faculteit kan bestudeeren.

De Heer Dentz kan niet verhelen, dat hij bij zijne opinie blijft.

De Heer Hammes stelt voor de discussien te sluiten, waaraan de Voorzitter gevolg geeft.

De Voorzitter deelt mede, dat pauze zal worden gehouden van 12 tot 1 $\frac{1}{4}$ ure.

De Voorzitter heropent de vergadering en wenscht, alvorens tot de gewone agenda over te gaan, een voorstel in stemming te brengen. Spr. acht de omstandigheden, die tot de invoering van het stenografisch verslag hebben geleid, genoeg bekend. Thans moet opnieuw een besluit worden genomen of men het stenografeeren der Handelingen wil handhaven ja, dan neen. Het Bestuur stelt voor

van de goede diensten van den Stenograaf verder gebruik te maken en vraagt of de vergadering zich met dat voorstel kan vereenigen.

Wordt bij acclamatie *goedgekeurd*.

De Heer Frank leest thans voor zijn *Verlag van het Congres voor Schoolhygiëne te Neurenberg*.

Zooals bekend is, werd mij verzocht, namens de drie tandheelkundige vereenigingen in Nederland, als vertegenwoordiger naar bovengenoemd congres te gaan. Aanvankelijk voelde ik mij met deez' taak wat zwaar belast, evenwel werd ik spoediger, dan ik kon vermoeden, meer optimistisch gestemd en ten slotte ben ik met opgewektheid gegaan.

Zoo goed als mij zulks mogelijk was, heb ik aan de mij gegeven opdracht voldaan. En nu zal ik u niet alleen van mijn actueel werk vertellen, maar ik zal ook trachten de indrukken weer te geven, door het congres op mij gemaakt.

Stel u voor, dat er over de 160 vrije voordrachten en 32 verplichte referaten gehouden zijn. Vertelde ik u nu, dat die alle door mij aangehoord werden, dan zoudt gij, ik wil niet zeggen, mij niet gelooven, maar dan toch van overdrijving verdenken. Vandaar zeg ik bescheidenlijk: zelfs heb ik niet getracht dit reuzenwerk te verrichten, wat ook tot de onmogelijkheden zou hebben behoord, wijl verscheidene voordrachten op denzelfden tijd gehouden werden. Men moest zich wel met eene keus uit de rijke verzameling tevreden stellen. Maar als ik naar mijne keus oordeel, dan moet ik bekennen, dat de door mij van het congres gekoesterde verwachtingen niet beschaamd zijn. Of er wat te leeren viel? Nu ja, ten allen tijde en overal kan men dit doen. Toch lag hierin niet de quintessence. Het groote doel van dit congres is geweest: propaganda te maken voor schoolhygiëne in den meest uitgebreiden zin van het woord. Ieder deelnemer zal wel, als ik, hebben gehoopt, dat vooral overheden van steden en staten nota zullen nemen van het verhandelde, en dat zoo mogelijk de nog te verkrijgen resul-

taten tot nut van het schoolleven toepassing in de praktijk zullen vinden.

Tot op zekere hoogte is men ontegenzeggelijk geslaagd in het opwekken der belangstelling. De regeeringen zijn geïnteresseerd geworden, en wilden dit ook wel, getuige de vele aanwezige officiële vertegenwoordigers. Dat er echter nog menig schoolcongres zal moeten gehouden worden, alvorens aan de billijkste eischen der referenten van het éérste congres zal voldaan zijn, is zeker; doch ook hier zal de aanhouder winnen.

Op den 4en April had de opening van de tentoonstelling voor schoolbenoedigheden *) plaats. Als een schooljongen ben ik langs en door lokalen gegaan, die gevuld waren met allerhande schoolbanken en borden, die mij onwillekeurig mijnen eigenen schooltijd in herinnering brachten. Zoo kwam ik er toe voorwerpen te gaan zien en bewonderen, die mij duidelijk maakten, dat, in betrekkelijk korten tijd, progressief veel veranderd is. Ik kon zelfs constateeren, dat op het gebied van school-tandartsen reeds veel gedaan is en ik merkte op, dat Duitschland ons weer vooruit streeft. Op eenen der muren prijkten de verschillende wandplaten betrekking hebbende op tand- en mondhygiënisch gebied, zooals die door Dr. J e s s e n, (Straatsburg) aangegeven zijn. Onder de lectuur, die ieder tentoonstellingsbezoeker gratis mocht medenemen, bevonden zich boekjes over mond- en tandhygiëne van: J e s s e n, K ö h l e r, G r e v e, R ö m e r e. a. en zelfs *de Stad* Straatsburg had een aantal van die nuttige vlugschriften disponibel gesteld.

Statistische tabellen op groote vellen papier aan den wand, vermeldden de hevigheid der cariesfrequentie bij onderzochte schoolkinderen. Met een gevoel van voldaanheid kon ik de tentoonstelling, die mij over 't geheel matig interesseerde, verlaten, omdat onze vakgenooten betrekkelijk zeer flink voor den dag gekomen waren.

Op den 5den April had des morgens de officiële opening van het congres plaats.

*) Speciaal ter gelegenheid van het congres gehouden.

De beschermheer, prins Ludwig Ferdinand van Beieren, hield de openingsrede.

Onder anderen zeide hij:

„Es fällt die Hygiene in der Schule die grosse Aufgabe zu, von der zarten kindlichen Organisation alle möglichen Schädlichkeiten abzuholen und sie zu stählen gegen aussere und innere Einflüsse”.

Zie, dacht ik, een waardig antwoord voor hen, die vragen: „Wat heeft nu de tandarts, als zoodanig, met hygiëne van het schoolkind te maken?”

Veel tijd tot filosofeeren was er echter niet.

De eigenlijke voorzitter van het congres, Prof. Griesbach uit Mühlhausen, deelde mede, dat het aantal deelnemers buitengewoon was. (Men verzekerde mij, dat over de 1500 personen waren ingeschreven).

Meer dan 20 Europeesche en niet Europeesche landen en regeeringen waren officieel vertegenwoordigd, terwijl alleen in Duitschland, 11 bondsstaten 21 Comités afgezonden hadden!

Prof. Griesbach gaf, na het gebruikelijke „Hoch!” op de daarvoor in aanmerking komende personen, het woord aan alle officiële regeeringsvertegenwoordigers, waarvan allen gebruik en zeer velen misbruik maakten.

Met deze officiële beleefdheden, vice versa, tot in het minutieuze toe, welker nuttigheid nog te bewijzen is, ging een halve dag verloren.

Gelukkig dat de afdeelingzittingen 's namiddags, het eigenlijke congreswerk, aanvingen. Nu moet ik u mededeelen, dat ik zeker met ééne overtuiging op het congres kwam en wel deze: wij, tandheelkundigen, kunnen, indien wij ons even voorstellen schoolartsen te zijn, wat hygienisch werk, als sociale arbeid opgevat, betreft, veel leeren van de schoolartsen, omdat de ondervinding der laatstgenoemden grooter en langduriger is, dan die der eerstgenoemden. Na in mijn hotel eene grondige studie van het programma gemaakt te hebben, moest ik uit eene van de volgende 7 secties kiezen.

De voordrachten n.l. waren ingedeeld in :

1. De hygiëne van de schoolgebouwen.
2. De hygiëne voor onderwijs en onderwijsinrichtingen.
3. Het onderwijs in gezondheidsleer ten behoeve van onderwijzers en leerlingen.
4. Lichamelijke opvoeding der schooljeugd.
5. Over den dienst der schoolartsen en over de schoolziekten.
6. De scholen voor achterlijke en gebrekkige kinderen.
7. Hygiëne van de schooljeugd en van het onderwijzend personeel buiten, de school.

Ik begaf mij naar de afdeling, waar behandeld zou worden: Die Erziehung des Volkes zur Gesundheitspflege.

In hoofdzaak werd betoogd, dat het de arts is, die in dit opzicht veel kan doen.

Zoowel in voordracht als in discussie kwam uit, dat de arts, door zijn veelvuldig in aanraking komen met kinderen en ouders, opvoedkundig werken kan.

Dit kon dus genoemd worden door rechtstreeks onderricht.

In de tweede plaats kan de arts voor schoolkinderen, in het bijzonder voor die der hogere klassen, voordrachten over gezondheidsleer houden.

In de derde plaats kan de arts tijdens het zoogenaamd schoolkinderen-onderzoek, waarbij de ouders tegenwoordig kunnen zijn, onderwijzend optreden.

Verder kan de arts voor ouders van schoolkinderen op cursusavonden voordrachten houden.

De arts kan inwerken op den onderwijzersstand door persoonlijk verkeer, door conversatie en door het houden van voordrachten voor onderwijzers.

Zoo eenigszins vat ook de Berlijnsche Schoolartsen-Vereeniging hare roeping op. Deze vereeniging heeft een boekje in bewerking, waarin de grondregelen der gezondheidsleer vastgesteld worden; terwijl zij met behulp der stedelijke autoriteiten eene verzameling leermiddelen, zoogenaamde „Anschauungsmittel”, bijeen brengt, die zowel bij voordrachten als bij het onderwijs van groot nut zullen zijn.

Een der referenten maakte duidelijk, waarom Staat of Overheid verplicht is schoolartsen aan te stellen. De schooldwang, hier zouden we zeggen de leerplichtwet, dwingt de ouders hunne kinderen naar de school te zenden. Ziekten, die schoolziekten genoemd kunnen worden, moeten dus, omdat de kinderen gedwongen worden in de school aanwezig te zijn, door Staat of Overheid geweerd, bestreden of voorkomen worden. Zoo is de Overheid verplicht op alles toe te zien; zij moet letten op de kleding en lichamelijke reinheid der leerlingen; zoo noodig heeft zij schoolbaden te verschaffen, en in de behoefte aan kleding te voorzien; ja, wij weten reeds, dat schoolvoeding op het budget van enkele gemeenten zal komen.

Eene der, terecht, meest gevreesde volksziekten, de tuberculose, heeft juist op school eene voor haar geschikte en uitgebreide gelegenheid slachtoffers te maken. De slechte lucht in overvolle lokalen, overspanning van ademhalings- en spreekorganen, onvoldoende voeding, zijn gunstige factoren voor de besmetting. Het overbrengen kan geschieden door ingeademde stof, zowel als door bacillen-houdend speeksel, dat een sprekende persoon bijna altijd om zich verspeidt en wel tot op eenigen afstand.

Ik heb ook hooren verkondigen, dat besmetting van kinderen onderling niet veelvuldig voorkomt, maar dat *één* tuberculeus onderwijzer, oneindig gevaarlijker voor de leerlingen zijner klasse is.

Een ander spreker merkte op naar aanleiding van het voorkomen van infectieziekten op school, dat de desinfectie meestal te laat komt. Een betrekkelijk lang incubatie-tijdperk, voor besmetting de gevaarlijkste periode, maakt het mogelijk, dat de ziekte geruimen tijd onopgemerkt blijft en verscheidene slachtoffers eischt, alvorens de maatregelen der desinfectie kunnen toegepast worden. Reinheid zij het parool!

Vanzelf sluit zich hierbij eene andere reden aan, die n.l. welke betoogt, dat onderricht in hygiëne aan onderwijsinrichtingen verplichtend behoort te worden gesteld. Schoolwand-

platen waarop indrukmakende voorstellingen en een aantal grond-leefregels voorkomen, dienen het onderricht in de hygiëne aan te vullen.

Hierbij herinnerde ik mij eene wandplaat, door mij op de tentoonstelling gezien. Zij stelde 4 stadia der long-tuberculose voor. In helderen kleurendruk werd aanschouwelijk gemaakt :

- 1^e. stadium : de ontsteking.
- 2^e. stadium : het hoogtepunt der ontsteking.
- 3^e. stadium : de verkazing.
- 4^e. stadium : tubercelbacillen in uitwerpsels.

Ik kan mij voorstellen, dat met eenige toelichting den kinderen de gevaren der tuberculose kunnen duidelijk gemaakt worden, en dat eene les in hygiëne hierdoor goede vruchten dragen zal.

In eene andere afdeeling van het congres werd weer een strijd gestreden over de zoogenaamde overlading bij het onderwijs. Wat ik daaruit vernam, kwam hierop neer, dat enkele vakken van het leerprogram ingekort dienen te worden ten behoeve van onderwijs in de hygiëne. Werd van de zijde der artsen getracht hiertegen in te gaan, zoodat eene uitbreiding der leerstof zou ontstaan, dan zeker zou een aantal georganiseerde paedagogen [in dezen tijd van organisatie] hiertegen opkomen.

Bij het bespreken van het onderricht in de hygiëne, deed zich een verschijnsel voor, dat meermalen op dit congres kon worden waargenomen; n.l. strijdlust tusschen artsen en onderwijzers, niettegenstaande aangenomen was, dat eene harmonische samenwerking tusschen arts en onderwijzer zeer gewenscht is. Hoe kan men anders resultaten verkrijgen? Deze keer betrof het de vraag, wie zal onderwijs in de hygiëne geven, de arts of de onderwijzer. Ik zal u de beschrijving van dien strijd besparen, en u mededeelen dat de stemming weergegeven wordt door de, ook door mij gedeelde opvatting: op de lagere school kan de onderwijzer volstaan, op de middelbare en hoogeschoolen zal een paedagogisch ont-

wikkeld arts, het onderricht in de hygiëne moeten verstrekken.

Dat voor den onderwijzer toch ook een grootsche taak blijft weggelegd, blijkt uit de gemaakte opmerking, dat verreweg het grootste aantal kinderen, uitsluitend de lagere volksschool bezoekt.

Tot dusver hadden wij eenige dagen vol werk en inspanning achter den rug; want slechts in 't kort geef ik weer wat voor ons het voornaamste is. De afdeeliningsvergaderingen werden weliswaar gehouden in de pas voltooide industrijschool met ruime, lichte lokalen, maar meestal waren deze zoo overvol met toehoorders en debaters, dat de warmte en de benauwde lucht het verblijf onaangenaam maakten.

Het spreekt bijna van zelf, dat men, dus ook ik, meestal blij was het gebouw te kunnen verlaten om wat frische lucht in te ademen. Spoedig was het lijden dan vergeten, want het was een eigenaardig genot door Neurenbergs straten te mogen dwalen.

Neurenberg! dat nu het 1^e internationale congres voor het schoolkind binnen hare muren herbergen mocht!

Muren is hier geene beeldspraak. Bijna intact kan Neurenbergs bezoeker de naar onze begrippen verouderde, maar hier als met heiligen eerbied bewaarde vestingwerken der middeleeuwsche stad bewonderen. Op straat verwacht men hier elk oogenblik, men weet niet wat, maar toch iets uit het middeleeuwsche leven te zien gebeuren, wat ik toeschrijf aan den betooverenden indruk door de oude gevels, de antieke straten en pleintjes teweeggebracht. In z'n gedachten verkleedt men de wandelaars, in kleurige wambuizen en sierlijke kniebroeken. En overal binnen de verweerde, roodbruine muren der stad is deze voor onzen tijd „sprookjesstijl” volgehouden en bewaard gebleven.

Alles wat buiten de muren ligt, en dit is niet weinig, want Neurenberg telt 250.000 inwoners, is breed en modern aangelegd. Electriche trams zorgen hier voor eene snelle verplaatsing, en als een uitlooper der electriche

lijn naar het hartje der binnenstad voert, dan is het 20ste-eeuwsche vervoermiddel niet in staat de bekoring van al dat oude schoons te verbreken. Eerbied moet men gevoelen voor de overheid, die er gedurende honderde jaren in slaagde het middeleeuwsche artistieke aanzien der stad te doen bewaren. Hier zijn de bewijzen voorhanden, dat de moderne ontwikkeling eener stad niet noodzakelijk de verwoesting harer antieke bouwwerken met zich brengt.

Gewaarwordingen en overpeinzingen van deze soort dringen zich bij het loopen door deze stad, onophoudelijk aan ons op. En ook ik voelde met schrik, het einde van het congres naderen, want dan was het afscheid gekomen. Een flinke dag werk wachtte ons nog.

Reeds vroeg in den morgen begaf ik mij ter vergadering om den grooten voorvechter op het gebied van school-tandartsen te hooren spreken. Al was de zaal niet stampvol, een flink auditorium was toch aanwezig. Voor den aanvang stelde ik mij aan Dr. J e s s e n voor, vertelde hem, dat ik voor de 3 Nederl. tandh. vereenigingen aanwezig was, en drong er bij hem op aan zijne propaganda in Holland te komen voortzetten door het houden van voordrachten voor onze vereenigingen.

De Voorzittershamer maakte een einde aan ons gesprek en geheel oor zat ik te luisteren.

Aan het referaat van J e s s e n sloot zich een van D o m i n i c u s aan. Beider opmerkingen zal ik hier volledigheidshalve samenvatten. Het werk van J e s s e n is eigenlijk zoo bekend, dat voor vakkundige lezers het zwijgen bijna plicht zou zijn, toch voer ik het volgende volledigheidshalve aan:

Verschillende onderzoekers hebben in onderscheidene landstroken van verschillende staten duizenden schoolkinderen onderzocht om tot eene nauwkeurige bepaling van de cariesfrequentie te komen. Zoo werden op de eerste tandheelkundige schoolkliniek in Duitschland, in 1902 te Straatsburg opgericht, in het eerste jaar van haar bestaan 4000 kinderen onderzocht. Van deze kinderen hadden slechts 104 gezonde

tanden, zoodat bij 97.5 % zieke tanden aangewezen werden. Zoo ongeveer luidden de cijfers van alle onderzoekingen.

De oorzaken van deze reusachtige verwoesting door tandcaries ligt bij het enkelvoudige individu en vindt zijn grond in gebrekkige verzorging der tanden, in ondoelmatige voeding, is bij geheele volken een ras-eigenschap, terwijl verwijfde levenswijze, verweking en overerving mede in 't spel zijn.

De gevolgen zijn: pijn, klieraanzwelling, ontsteking der weeke deelen en kaakbeenderen, absces- en fistelvorming, stinkende adem, opheffing van het kauwvermogen door verwoesting van geheele tandrijen.

Zoo zijn ook vele stoornissen van den welstand in het algemeen: zooals hoofdpijn, duizeligheid, gebrek aan eetlust, bloedarmoede, zenuwachtigheid, vaak oorzaak van de ziekten der tanden. Het is een feit, dat een in hooge mate slecht gebit, vooral bij kinderen, in staat is de gezondheid van het geheele lichaam te ondermijnen. Daarom moeten de kinderen op school geïnstrueerd worden en hun gelegenheid gegeven tot kosteloos onderzoek en kosteloze behandeling, en wel in stedelijke school-tandklinieken.

Verder is de obligatorische aanstelling van school-tandartsen een vereischte. Wanneer hieraan gevolg gegeven wordt, dan kunnen de tandheekkundigen met succes den strijd aanbinden; hoe langer hoe meer zullen dan bij onze kinderen uit het volk gezonde toestanden van den mond behouden blijven en verkregen worden; zoodat wezenlijk eene verbetering der algemeene volksgezondheid zal intreden.

Dr. Sickinger (Brunn) Stabs- und Kammerarzt, die ook in andere afdeelingen van het Congres veel van zich heeft laten spreken, en zich geducht geweed heeft, wees er op, dat hij te Karlsbad en Kassel op genees- en natuurkundige congressen en ook op artscongressen voor de meening gepleit heeft, dat eene vakkundige behandeling der tanden, van groot gewicht voor de algemeene volksgezondheid is.

Het maken van statistieken vindt hij, geloof ik wel van nu af, overbodig, wijl ouders, onderwijzers en kinderen zelf

wel weten, dat het met hun gebit meestal slecht gesteld is of, dat ze zoowel goede als slechte tanden of kiezen hebben.

Dr. Sickinger is voor degelijken arbeid en zijns inziens moeten de aanbiedingen van tandartsen, die zich voor kostelooze behandeling der tanden en voor enkele uren daags aanmelden, geweerd worden. In Altona bijv. werden in 1 jaar door 6 tandartsen, slechts 50 kostelooze vullingen aangebracht. En mochten de kosteloos werkenden wat ijveriger zijn dan hij hieruit afleidt, dan nog vreest hij zoogenaamd fabriekswerk. Daarom moet geëischt worden de aanstelling van school-tandartsen, die in de groote steden *geen* eigen praxis mogen bezitten.

Dr. Sickinger's stellingen luiden als volgt:

Den wetgevendenden, eventueel gemeente, lichamen, wordt verzocht in het belang der verbetering van de volksgezondheid eene vakkundige behandeling der zieke tanden van schoolkinderen (armen en minderbemiddelden), wettelijk te regelen. Het best kan dit bereikt worden door de aanstelling van eigen tandartsen voor school en leger te zamen, of wel voor ieder afzonderlijk. Privaatpraktijk mag door hen niet worden uitgeoefend.

In de debatten werd nog getwist over de quaestie, of blootliggende pulpae tuberculeuse kiemen kunnen opnemen. Het is vooral Dr. Petrusky, directeur van het Bacteriologisch Instituut te Dantzig, die zich in het gevecht mengde en de vaak voorkomende halsklierzwellingen bij kinderen wijt aan infectie van blootliggende pulpae. De meeningen waren echter nogal verdeeld. Het debat was betrekkelijk onvruchtbaar, aangezien de beschikbare tijd zeer kort was, zoodat elk debater slechts drie minuten het woord mocht voeren.

Ook van de zijde der huismedici werd geprotesteerd tegen de aanstelling van specialiteiten. Wij, gewone medici, zijn als schoolartsen wel in staat eene diagnose te stellen en zullen, wanneer de noodzakelijkheid aanwezig is, den patiënt wel naar een der genoemde specialiteiten verwijzen.

Collega J. Stark Gz., van Rotterdam, mengde zich nu

zeer handig in den twist en betoogde, dat een tandheekkundige specialiteit niet met de arts-specialiteit vergeleken mag worden, daar van eerstgenoemde eene afzonderlijke studie en een afzonderlijk examen geëischt wordt.

Ik had van de Rotterdamsche Vereeniging in opdracht, in het debat melding te maken van de wandplaat, die door haar in bewerking genomen is.

In tegenstelling met een slaafsch volgen van Dr. Jessen, wil de R. T. V. een meer met onze Hollandsche ideeën strookend werk leveren. Ik bracht Jessen de hem toekomende hulde en beweerde, dat zijne wandplaten te anatomisch en overvol waren. Te anatomisch beteekent hier, dat er te veel werk gemaakt is van zenuwen, aderen en beenderen. De R. T. V. wenscht het kind eene voorstelling te geven van de gewone verhoudingen van het menschelijk gebit.

Tot besluit der discussies werden Jessen's stellingen aangenomen. Zij luiden:

1. De caries der tanden is eene der meest voorkomende volksziekten, zooals bewezen is door het onderzoeken van schoolkinderen en soldaten.

2. De lichamelijke en geestelijke ontwikkelivg der kinderen wordt door haar benadeeld, de algemeene volksgezondheid geschaad.

3. De strijd hiertegen is alleen mogelijk, door het aanstellen van tandartsen voor school en leger.

4. Hiervoor moeten in alle landen en steden van overheidswege tandheekkundige schoolklinieken worden opgericht.

4. De kosten zijn, in verhouding tot het te stichten nut, slechts zeer gering.

Na afloop dezer vergadering had ik het genoegen Dr. Sidney Spokes van Londen, velen uwer welbekend, nogmaals te ontmoeten. Aan een gehouden feestdiner waar een 500 gasten aanzaten, werd Spokes en Fisk van Edinburg, die in der tijd in Holland aan de gecombineerde tandheekkundige vergadering deelnamen, ontdekt, en de kennisschap door wederzijdsche visites onderhouden.

Spokes haastte zich de aangenomen Jessensche stellingen naar de Londensche dagbladen te sturen, en ook ik wilde zorgen, dat de Hollandsche couranten er melding van maakten.

Nu had ik kennis gemaakt en vriendschap gesloten met de tegenwoordig zijnde Hollandsche verslaggevers. Ik had hun aangeraden, en zij hadden mij beloofd Jessen's voordracht bij te wonen. Buiten hun schuld waren zij echter afwezig; de slechte regeling en aankondiging der voordrachten was bijna oorzaak geweest, dat ook ik die verzuimd had. Ik maakte nu spoedig een courantenverslagje op en vertrouwde dit mijnen nieuwen vrienden toe, die dan ook gezorgd hebben, dat er in het Handelsblad en het Nieuws van den Dag een betrekkelijk uitvoerig bericht opgenomen werd.

De laatste avond van mijn verblijf te Neurenberg was aangebroken. Evenals de vorige avonden had men gezorgd, dat de congressisten, zooals ze hier genoemd worden, aangenaam werden beziggehouden. En het moet volmondig erkend, de Duitschers hebben er slag van de menschen lang bij elkaar te houden. Met de ongeveer 50 aanwezige Hollanders had ik reeds bij den aanvang van het congres kennis gemaakt en met velen van hen heb ik prettige uren doorgebracht. Tot laat in den nacht werd er dan ook gefuifd en menige gevoelige speech afgestoken. Scheiden thut weh!

Na een korten nacht brak de laatste congresdag aan. In den Schouwburg werden nog eenige voordrachten gehouden en belangrijke besluiten genomen en afgekondigd.

Er zal vanwege het 1^e congres een onderzoek ingesteld worden naar een viertal onderwerpen, waarvan de tandheekkundige kliniek er een is.

Voorts zal eene benoemde Commissie de taak van den schoolarts in Duitschland vaststellen en in een aantal regels publiceeren. Zoo blijkt dan uit het allerlaatste, dat dit werkelijk internationale congres nog eene nationale tint heeft. Dit kon ook wel haast niet anders, daar het overgroot aantal deelnemers Duitschers waren, terwijl vele vreemdelin-

gen zich van de Duitsche taal bedienden. Het is dan ook zeer goed gezien ter herstelling van het evenwicht, en voor de propaganda in andere landen het congres in verschillende landen van Europa te doen plaats vinden. Zoo is voor 1907 Londen en voor 1910 Parijs uitverkoren. De voorzitter voor het 2^e internationale congres is reeds benoemd, n.l. Sir Brunton van Londen. Moge deze er in slagen de kleine, vergeeflijke tekortkomingen, die het 1^e congres nog ontsierden, te voorkomen.

Zoals ik u gezegd heb, gaf ik den algemeenen stand van het schoolarts-wezen en daarnaast het school-tandarts-wezen, zooals dit in Duitschland in opkomst is, aan. Met de ervaringen uit het buitenland zullen wij, Hollandsche tandartsen, ons voordeel moeten doen. Wat in andere staten op ons gebied gedaan wordt, zal ik hier achterwege laten en volstaan met iets van het Hollandsche werk mede te deelen.

Dan kan ik wijzen op eene enkele poging, door de N. T. V. en het N. T. G. gedaan om een volksboekje uit te geven, dat wellicht ook voor kinderen geschikt zou geweest zijn. Die pogingen zijn jammerlijk mislukt, we zullen nu maar niet nagaan wie daarvan de oorzaak geweest is; gelukkig hebben we nog eene derde vereeniging in ons land, die nationaal kleurloos naast hare oudere zusters staat en met kracht het hygiënisch vraagstuk ter hand genomen heeft. Op haar voorstel is de afgevaardigde naar Neurenberg gezonden. Zonder den steun van de beide nationale vereenigingen zou dit onmogelijk zijn geweest, en het is vooral aan de, laat ik het noemen flinkheid der N. T. V. te danken, dat het voorgestelde plan uitgevoerd kon worden.

Dan heb ik gewag te maken van de wandplaat, die te Rotterdam in bewerking is. In verschillende vakvergaderingen is deze vertoond. Het is de bedoeling der R. T. V. deze wandplaat in alle schoollokalen van Nederland te doen ophangen.

Naast de teekeningen zullen een twaalfstal regels, doelende

op de verzorging der tanden, niet nalaten, den gewenschten indruk op het kind te maken.

Bovendien zal tot onderricht van onderwijzers, ouders en meer gevorderde leerlingen een boekje uitgegeven worden, dat de hoofdtrekken van anatomie, physiologie en hygiëne der tanden zal bevatten.

Een onderzoek naar de cariesfrequentie zal de R. T. V. niet instellen. Cijfers dienaangaande zijn voldoende bekend en nutteloos werk wenscht zij niet te verrichten.

Nu wat de behandeling van zieke tanden aangaat.

De R. T. V. bezit eene kliniek waar ook kinderen, die zich voor behandeling aanmelden, zoo noodig om niet of tegen kleine vergoeding behandeld kunnen worden. Vele groote plaatsen van ons land zijn niet zoo gelukkig, en de daar wonende tandartsen moeten zeggen: ja, ziet ge, voor Rotterdam is dat nu heel aardig, maar als zich in onze stad kinderen voor behandeling wenschen aan te melden, wat dan?

Men make zich daarover niet te ongerust. Het verschil in dit opzicht met Rotterdam is zoo belangrijk niet. Ook daar is de liefde om gratis conservatief te werken niet zoo groot als wenschelijk is — en menschelijk is. —

Eene extractie doen kost wel eenige lichamelijke inspanning, maar die duurt kort, terwijl eene wortelbehandeling zeer dikwijls langdurig en zenuwspannend is. Hiertusschen ligt wel de eenvoudige vulling, die dan ook dikwijls toegepast wordt, maar de heffe des volks gaat als regel niet naar den tandarts zonder pijn te hebben gehad.

Onder het volk moet propaganda worden gemaakt voor de noodzakelijkheid van een gezonden mond.

En evenwijdig aan die propaganda onder het volk, te beginnen met de kinderen, behoort gewerkt te worden op gemeenteraden en regeering om in den nood te voorzien. En dezen moeten ten slotte er toe overgaan betaalde hulp aan te stellen, en om dit zoo goedkoop mogelijk te doen moeten zij leeren inzien, dat door de behandeling van kinderen erger en duurder voorkomen wordt. Ergo aanstelling van school-tandartsen.

Daar, waar het initiatief door vakmannen genomen wordt, en liefdadigheid van particulieren voorgaat, daar zal wellicht het eerst eene aanstelling van rijks- of gemeentezijde volgen.

We hebben echter pioniers en voorbeelden nóódig.

De groote les uit het eerste internationale congres is voor u en voor mij geweest: begint met de propaganda en de behandeling moet en zal volgen.

Is voor Nederland de tijd aangebroken? zal de voorzichtige en de kat-uit-den-boom-kijkende collega zeggen.

Zeker het tijdstip is daar, of dacht soms iemand, dat de cariesfrequentie in ons land minder hevig is, of denkt soms iemand, dat het Hollandsche kind minder waard is behandeld te worden dan het buitenlandsche.

Laten wij niet hinkende achteraan komen.

Over de geheele beschaafde wereld gaat men aan den arbeid, zelfs Japan is reeds zoo geciviliseerd.

Laten wij in den wedstrijd der volkeren meestrijden en van ons standpunt het beste doen, om kracht en gezondheid van het individu te bevorderen door het behouden en verkrijgen van gezonde tanden.

Ik zei daar den wedstrijd der volkeren! Moge echter deze wedstrijd veranderen in één strijd der volkeren tegen den gemeenschappelijken vijand: het cariesgevaar!

(Applaus.)

De Voorzitter meent uit aller naam te spreken wanneer hij den Heer Frank dank zegt voor de wijze, waarop hij het Genootschap heeft vertegenwoordigd en het zoo goede verslag, dat hij heeft uitgebracht.

Thans stelt Spr. aan de orde het *voorstel* om in vereeniging met de N. T. V. de uitgave van *Schoolplaten* vanwege de R. T. V. te subsidieeren, en verzoekt den Heer Frank dit voorstel alvorens nader toe te lichten

De Heer Frank deelt mede, dat de R. T. V. besloten heeft schoolplaten te doen vervaardigen; een zestal met

spreuken er onder, die vrij duidelijk het doel van iedere plaat aangeven, teneinde deze in scholen op te hangen, waar zulks wordt toegestaan. Het plan was ze ongekleurd uit te geven, maar de N. T. V. vond het beter ze in 5 kleuren te doen drukken. De meerdere kosten hiervan zouden ongeveer 100 gulden bedragen. Laatstgenoemde Vereeniging stelt voor gezamenlijk met het N. T. G. de R. T. V. in staat te stellen de platen te laten kleuren.

De Voorzitter prijst het initiatief van de R. T. V. om eene zoo nuttige zaak voor Nederland ter hand te nemen. Het Bestuur heeft gemeend, dat het Genootschap hier niet mocht achterblijven en doet een voorstel tot steun.

De Heer Dentz twijfelt niet aan de fraaiheid en doelmatigheid der platen, maar zou ze gaarne willen zien alvorens de uitgave te steunen. Men zou dan ook gelegenheid hebben eventueele aanmerkingen te maken.

De Heer Frank heeft ze tot zijn spijt niet medegebracht. Er zouden moeilijk veranderingen in gebracht kunnen worden, want ze zijn zoover gereed, dat zij naar den drukker gaan.

De Heer Witthaus zal vertellen wat de platen voorstellen n.l.:

1. Gebit met eerste blijvende molaar, met open mond vertoond.

2. Blijvend gebit, gesloten, met tandenborstel.

3. Blijvend gebit, waar de binnenzijde der tanden geborsteld wordt.

4. Blijvend gebit, dat normaal is met 2 carieuze caviteiten.

5. Eene molaar in doorsnede, caviteit gedetailleerd, uitgeboord.

6. Een snijtand, ook in doorsnede, eene caviteit inwendig, waarbij een klein gedeelte reeds carieus is.

De Heer Hamer vraagt, wie ze ontworpen heeft.

De Heer Witthaus: „Een leeraar van de Kunstschool te Rotterdam.”

De Heer H a m e r vraagt dit, omdat bij een teekenaar en tandheelkundige kent, die met kennis van zaken wellicht iets beters zou kunnen ontwerpen. Spr. bedoelt den Heer D u i v e n s z, assistent van den Heer S c h ä f e r. Misschien zou de Heer D u i v e n s z bereid zijn kleine artistieke trekjes er in te brengen. Het hangt dikwijls van een klein trekje af. Spr. voelt ook wel iets voor het idee van den Heer D e n t z.

De V o o r z i t t e r gelooft, dat de R. T. V. ze wel zal willen rondsturen en verzoekt de aanwezigen, die toezending wenschen, zulks aan den Secretaris op te geven.

De Heer D e n t z vraagt of beide Vereenigingen gelijke subsidie geven of wel in verhouding tot het ledental.

De V o o r z i t t e r antwoordt, dat daaromtrent niets besloten is. De vergadering moet dit uitmaken, doch allereerst dient uitgemaakt of eene bijdrage zal worden gegeven.

Dit wordt in stemming gebracht en aangenomen.

De V o o r z i t t e r vraagt nu welk bedrag men wil noteeren. De Heer F r a n k gaf op, dat het kleuren *f* 100 zoude kosten.

De Heer W i t h a u s gelooft, dat de schatting van den Heer F r a n k niet juist is. Het hangt af van het aantal dat gedrukt wordt. Is het aantal klein, dan zijn de kosten gering, bij grooter aantal zijn de kosten grooter.

De Heer F r a n k herhaalt de toelichting door hem te Amsterdam gegeven en waarop het in de N. T. V. gevallen besluit is gebaseerd.

De R. T. V. zou cliché's laten vervaardigen, die haar eigendom zouden blijven. In gewoon zwartdruk zouden de platen nu zeker bedrag kosten. Nu stelde de N. T. V. voor: laat ze voor onze rekening kleuren; dat zou 100 gulden extra kosten. Dat bedrag zou nu aangeboden worden door de verschillende Vereenigingen. Alléén het verschil van gekleurd of ongekleurd zou aangeboden worden; dat is geschreven en daar dient men zich aan te houden.

De Voorzitter vindt het verstandig eene som vast te stellen, b. v. 50 gld. Wil de andere vereeniging meer of minder geven, dan moet de R. T. V. weten op welke wijze zij dat zal besteden.

De Heer Dentz, hoewel symphatiseerende met het streven der R. T. V., meent toch, dat het Genootschap rekening moet houden met de kas, daar het plaatwerk geen uitgave van het Genootschap zelve is. De N. T. V. is grooter en kan dus over meer disponeeren.

De Heer Hamer ondersteunt het voorstel van den voorzitter, het kan een verschil van f 10 à f 15 uitmaken.

De Heer Dentz vraagt, hoe het met de kas staat. Spr. meent, dat het Genootschap nog schuld heeft af te lossen.

De Heer Frank acht dit geen bezwaar; de schuld zou thans reeds gedelgd kunnen worden, maar het Genootschap zou dan van contanten verstoken zijn. Spr. gelooft, dat de aflossingen het volgende jaar wel zullen afloopen.

De Heer Coebergh acht het wenschelijk, bij samengaan met andere vereenigingen, gelijke gedeelten bij te dragen in het geval dus om de helft aan te bieden. Het is volkomen waar, dat wij minder leden hebben, maar de andere vereenigingen zullen met dat getal geen rekening houden. Men zoude tenslotte anders genoeg krijgen van die samenwerking. Spr. heeft dit opgemaakt uit uitlatingen van enkele leden der N. T. V.

De Heer de Boer zoude 100 gld. wenschen verdeeld te zien over beide vereenigingen met hoofdelijken omslag over de leden. Voor het Genootschap is de verhouding 2 tegen 3 voor de N. T. V. Wat eene vaste regeling voor de toekomst betreft, acht Spr. het beter elke gebeurtenis op zichzelf te behandelen.

De Heer Käjser weet niet, dat over het bedrag in de N. T. V. is gerept. Spr. gelooft niet, dat de N. T. V. niet bereid zoude zijn $\frac{2}{3}$ of pondspondsgewijze bij te dragen.

Zelfs het genoemde bedrag van 100 gld. is Spr. onbekend.

Spr. gelooft dat de N. T. V. ook in deze geven zal wat zij kan.

De Heer D e n t z heeft nog een bezwaar, n.l., dat het verzoek niet uitgaat van de Vereeniging, die de platen uitgeeft. Misschien was zwartdruk wel beter, het is volstrekt niet zeker, dat kleurendruk mooier en doelmatiger is.

(De V o o r z i t t e r : Ik geloof wel.)

Spr. laat dit in het midden, maar aangezien de N. T. V. grooter kas heeft, kan zij ook meer geven. Spr. kan het voorstel van den Voorzitter niet steunen.

De Heer K ä i j s e r kan nog zeggen, dat door toeval de N. T. V. eerder kennis heeft gekregen van de uitgave. De Heer F r a n k bracht, evenals hier, verslag uit en liet toen de platen zien. Toen vonden de leden, dat kleuren bij kinderen beter pakken. Een kind is voor gekleurde prenten of boeken beter te vinden. Toen is het aanbieden van een bedrag voor het kleuren besproken en tevens het voorstel om het Genootschap gelegenheid te geven bij te dragen.

De V o o r z i t t e r handhaaft zijn voorstel om heen-en-weer geschrijf te voorkomen, daar het verschil niet zoo groot zal zijn.

Het *voorstel* van den V o o r z i t t e r om f 50 subsidie te verleen worden *aangenomen* met 7 tegen 4 stemmen.

Van den Heer G r e v e r s is telegrafisch bericht ontvangen, dat hij verhinderd is tegenwoordig te zijn en de aangekondigde voordracht te houden.

De V o o r z i t t e r vraagt den Heer W i t t h a u s of deze bereid zoude zijn de uitgestelde voordracht van de vorige vergadering te houden over: *Gebit-chroniek*.

De Heer W i t t h a u s voldoet aan dit verzoek:

GEBIT-KRONIEK.

Mijne Heeren!

Het nauwkeurig registreeren van tandheilkundige operatiën heeft een veelvuldig doel:

1. Om de duurzaamheid van ons werk te controleeren zoowel wat betreft de behandelings-methode als het materiaal.

2. Om den patiënt, die zich in vele gevallen niet bewust is van den slechten toestand zijner tanden, door een schema van den status praesens en eventueel van de verrichte behandelingen op dezen toestand opmerkzaam te maken en zijne belangstelling op te wekken.

3. Om bij mislukt werk niet van den patiënt de schuld te krijgen, die anderen toekomt.

4. Om tegenover den patiënt altijd eene vaste basis te hebben voor het in rekening gebrachte honorarium.

De tot heden gevolgde methoden kunnen wij in twee hoofdgroepen verdeelen:

a. Het inschrijven van extractiën, vullingen, pulpa-behandelingen, kronen, en prothesen in een dagboek, in een grootboek of op in vakken verdeelde kaarten, hetzij slechts door eene schriftelijke notitie of door het invullen van een schema.

b. Het invullen en afgeven aan de patiënten van kaarten of vellen papier met gebit-schema's.

Beide methodes bewijzen voorzeker uitmuntende diensten en de eerste — het opschrijven in dag- of grootboek — is inderdaad onmisbaar. Toch meen ik te kunnen bewijzen, dat deze methodes voor den modernen toestand van ons vak ontoereikend zijn en wij behoefte hebben aan eene andere uitvoerigere en betere werkende methode.

Het registreeren in een dagboek heeft dit gebrek, dat het opzoeken na maanden of jaren te veel tijd vordert, vooral, wanneer het eene dikwijls herhaalde behandeling geldt. Ook

kan men door zulke bij elkaar gezochte notities den patiënt niet altijd de zaak goed duidelijk maken. Ditzelfde geldt ook omtrent het registreeren op kaarten, die bovendien na eenige jaren veel plaats in beslag nemen. Hel inschrijven in het grootboek heeft vooral voor een tandarts met drukke praktijk deze kwade zijde, dat hij het zelf moet doen en het niet aan een boekhouder kan overlaten. Wordt er ieder jaar een nieuw grootboek aangelegd, dan vereischt het opzoeken van data veel tijd. Een grootboek, dat over tientallen van jaren loopt, wordt weer lastig groot van omvang, of er blijft niet genoeg plaats voor gedetailleerde inschrijvingen. Men zou voor eene groote praktijk haast moeten overgaan tot het aanschaffen van een extra grootboek voor elken beginletter.

Deze methoden zijn echter voor de contrôle van tandheeskundig werk slechts zoolang van waarde, als de patiënt bij denzelfden tandarts in behandeling blijft. Met vele personen is dit gelukkig het geval, het grootste aantal blijft echter niet zijn leven lang bij denzelfden tandarts, hetzij deze de praktijk neerlegt of sterft, hetzij de patiënt over de behandeling of prijzen niet tevreden is, verhuist of om welke reden dan ook.

Deze moeielijkheid bestaat echter niet, wanneer de aantekeningen in het bezit van den patiënt zijn en door dezen zorgvuldig worden bewaard om bij tandheeskundige consultatiën meegebracht te worden. Eene zoodanige regeling bestaat reeds bij de klinieken en eveneens bij het onderzoek op de scholen en bij militairen, waar de diagnose en de therapie op eene kaart of een blad papier met een gebit-schema worden opgeschreven. Maar deze methode is, dunkt mij, vooral voor de particuliere praktijk bepaald onvolgende.

Ten eerste is de beschikbare ruimte bijna altijd te klein om toereikend te zijn voor jarenlange aantekeningen. Wij

moeten er aan denken, dat tegenwoordig iedere tand als het ware zijne eigen geschiedenis heeft, die gevormd wordt door voorloopige en vermoedelijk definitieve vullingen van allerlei materiaal, pulpa- en wortelbehandelingen, kroonwerk, regeling, extractie en prothese, en dat misschien eene heele rij operateurs hier aan heeft meegewerkt. Gelukkig dat niet iedere tand zoo'n wisselvallig lot heeft; maar bij vele patiënten hebben vooral de eerste molaren en eveneens de boven-praemolaren en niet zelden de boven-voortanden zulk een levensloop. Eene kaart of een blad papier is niet toereikend om er dit alles op aan te teekenen; allerminst wanneer men daarop nog notitie's wil plaatsen omtrent het tandvleesch en eventueële regelingen.

Ten tweede wordt door de patiënten niet genoeg zorg gedragen voor de kaart en het schema; zij zullen beide allicht verliezen, waardoor het doel gemist wordt.

Nu stel ik voor om aan *ieder* patient een boekje te geven. eene kroniek van zijn gebit, waarin de geschiedenis van elken tand kan worden opgeschreven. Zulk een boekje in zakformaat, met een slappen linnen band en met een inhoud, die de belangstelling van den patiënt gaande maakt, wordt niet zoo licht weggeworpen of verloren, vooral niet, wanneer men den patiënt op de beteekenis van het boekje wijst. Ik heb zulk een gebit-kroniek samengesteld en indien zulke boekjes algemeen ingevoerd worden, verwacht ik daarvan vele voordeelen voor de tandheelkundige praktijk.

De volgende samenstelling leek mij het doelmatigst.

De kroniek begint met eene verhandeling van twee bladzijden over tandcaries en de gevolgen ervan, alveolair-pyorrhoea en tandsteen; hierna volgen twee bladzijden met raadgevingen over de verzorging der tanden. Dan eene korte beschrijving van het melkgebit met eene afbeelding; hierna op twee bladzijden telkens zes vakken voor het inschrijven van behandelingen aan de melk-fronttanden,

met schematische teekeningen aan den rand en opgaaf van den tijd van doorbreken en wisselen. Op elk der volgende twee bladzijden op dezelfde manier vier vakken voor het inschrijven der behandelingen aan de melk-molaren. Hierna eene korte beschrijving en eene afbeelding van het blijvende gebit en op de volgende 18 bladzijden de vakken voor het inschrijven van tandheelkundige behandelingen aan de blijvende tanden, De ruimte, die voor elken tand beschikbaar is gelaten, komt overeen met de over het algemeen gebleken sterkte, zoodat bijv. voor elk der vier eerste molaren eene bladzijde beschikbaar is. Van de meeste tanden is eene teekening gegeven van de labiale of buccale vlakke met wortel van de mesiale, distale en masticale vlakke en eene doorsnede van den wortel; alleen de onderste voortanden zijn met minder teekeningen bedacht. Het slot bestaat uit 2 bladzijden over den toestand van het tandvleesch, over de plaatsing der tanden en over kunsttanden.

Voor het beoogde doel leek mij korthed bij de anatomische, pathologische en prophylactische mededeelingen zoozeer gewenscht voor den patiënt, dat slechts het aantal der tanden en de verdeeling in groepen met eene afbeelding gegeven werd, waaruit de patiënt de identiteit van elken tand kan bepalen, terwijl van de tandziekten slechts de meest voorkomende en van de tandverzorgings-methoden de algemeen erkende gegeven worden, en geen samengesteld opstel over tandheelkunde, dat door den patiënt toch niet begrepen zou worden. Maar vooral moeten wij hem opmerkzaam maken op den status praesens bij het eerste consult, en later op het door ons verrichte tandheelkundige werk. Hierin kunnen wij den patiënt niet te wijs maken en juist hierdoor schijnt mij zulk een boekje doelmatig, waaruit blijkt aan hoeveel zijvlakten elke tand bedreigd wordt. Het verschil in de teekeningen moet den patiënt overtuigen, dat elke tand eene individualiteit is, een orgaan

is, dat voor de constructie van het geheel onmisbaar is, zooals iedere steen in den boog eener brug.

Het inschrijven van den status praesens bij de eerste aanbieding der kroniek is zeer eenvoudig. Als het melkgebit reeds gewisseld is, zijn vier strepen over de vier voor de melktanden bestemde bladzijden voldoende om de afwezigheid daarvan te constateeren. Bij alle tanden staat gedrukt: Toestand bij aanbieding der kroniek: normaal. Indien de tand ontbreekt, dan wordt het woord „normaal” doorgeschrapt en „ontbreekt” opgeschreven. Ook wanneer een tand carieus is, gevuld, afgebroken of gekroond, is ook één woord in plaats van het doorgeschrapte „normaal” voldoende met eventueel bovendien een merk op de teekening. Zoodoende kan, na onderzoek van het gebit, in minder dan 3 minuten de geheele status praesens ingeschreven worden. Bij het registreeren van de vervolgens gemaakte vullingen, kronen, behandelingen enz. is meer breedvoerigheid noodig, wat betreft de gedane vóórbehandelingen, het soort vulmateriaal en indien er een tweede operateur inschrijft, wordt er zelfs eene handteekening vereischt. De enkele seconden, die voor deze inschrijvingen noodig zijn, worden rijkelijk beloond door het succes der kroniek.

Dit succes kan niet twijfelachtig zijn. Eerstens verkrijgt de operateur eene contrôle over zijne arbeidsmethoden, over de duurzaamheid van het gebruikte materiaal, enz., en dit zonder tijdverlies. Wie haalt er nu telkens bij het beschouwen van slecht geconserveerde amalgaam- of cementvullingen zijne oude dag- en grootboeken voor den dag? Een oogopslag in de kroniek, die de patiënt meebrengt, geeft oogenblikkelijk uitleg over alles, ook over de geschiedenis der pulpa's en wortels, die verborgen liggen onder groote vullingen of kronen. Dit is vooral van belang, wanneer de patiënt van tandarts verandert, omdat de operateur anders bij anamnese en diagnose in het duister rondtast. Verder

wordt het totaal onmogelijk gemaakt, dat men voor de fouten van anderen verantwoordelijk wordt gesteld. Ieder nauwgezette operateur lijdt er dikwijls onder, dat een patiënt zijn werk niet onderscheidt van dat van vroegere operateurs en van pas ontstane defecten. De meest ongegronde inleiding van den patiënt: „mijnheer, uwe vulling is eruit gevallen” — waartegen onze hedendaagsche bewijsovoeringen slechts den indruk van uitvluchten maken, wordt door de onmiskenbare inschrijvingen in de kroniek dadelijk gelogenstraft. De patiënt, die allicht geneigd is ons werk na maanden en jaren te vergeten, wordt nu duidelijk onderricht over den toestand van zijn gebit, over het aantal der aanwezige caviteiten en der aanwezige vullingen, wat ons vele aanmerkingen en nog meer ongegronde beschuldigingen in den familiekring zal besparen.

Tevens zal eene dergelijke kroniek de belangstelling van den patiënt voor zijn gebit grootendeels bevorderen.

De patiënt zal zich echter afvragen:

„Waarom moet ik juist over de geschiedenis van mijn gebit zoo nauwkeurig boekhouden, terwijl toch omtrent mijn lichaam overigens zoiets niets gebeurt?” Hierop luidt het antwoord, dat tandcaries de meest voorkomende ziekte is en dat vele menschen, die jarenlang geen dokter behoeven te consulteeren, toch eene geregelde behandeling hunner tanden wel noodig hebben.

Voor ons tandartsen is het hoofdzaak om principiëel te besluiten tot de invoering eener gebit-kroniek. Wij moeten handelen naar één systeem; eenzelfde samenstelling der kroniek voor ons allen, zoo mogelijk in alle beschaafde landen, geeft daaraan pas de volle waarde. Ik leg U mijn plan voor in de overtuiging, dat het doelmatig is. Indien men de zaak eendrachtig wil regelen, kunnen niet anders wenschen vervuld worden. Maar men moet zich schikken naar een zooveel mogelijk onpartijdig systeem. Als dit bereikt

wordt, zullen wij én voor de praktijk én voor de patiënten én voor de hygiëne heerlijke vruchten plukken. (*Applaus.*)

De Voorzitter maakt uit het handgeklap, op dat de vergadering de voordracht apprecieert. Spr. roemt de wijze van behandeling, ook het boekje ziet er flink uit. Opperflakkig bezien, zou Spr. de invoering toejuichen, maar Spr. heeft een groot bezwaar; hij vreest n.l., dat de boekjes de nerveusiteit der patiënten weder zal verhoogen.

De Heer Hamer sluit zich aan bij de hulde door den Voorzitter aan den heer Witthaus gebracht voor de prachtige uitvoering van het boekje. Spr. gelooft echter, dat de Heer W. zich niet veel illusie van de praktische resultaten van de invoering moet maken en gelooft, dat het niet aangenaam is steeds zelf de groote en kleine gebreken te registreeren en te zien. Dit zal een reden zijn er niet op in te gaan. Alléén first-class operators zouden er op kunnen ingaan, average practioners zullen het niet willen.

De Heer Dentz is met den Heer Witthaus over deze kwestie in correspondentie geweest. Spr. is er zeer mede ingenomen. Reeds een paar jaar geleden bij terugkomst van den Heer de Boer uit Amerika heeft Spr. dezen het voorstel gedaan dergelijke boekjes er op na te houden, en vraagt of vroeger niet het plan bestond ze in gebruik te nemen, alvorens ze algemeen bekend waren onder collega's.

Spr. veroorlooft zich eene kleine kritiek op de afbeeldingen in het boekje voorkomende, wat betreft de schaduw, de arceering.

Het is een zoeken om te weten wat 10 à 12 jaar geleden is gebeurd. Spr. weet niet, of hij er zelf toe zal komen maar voor een beginner zou het zeer aanbevelenswaardig zijn. Wat de zelf-kritiek betreft, Spr. acht beide mogelijk: dat eene vulling van 40 of 20 jaar geleden beter of slechter is dan verwacht werd.

De Heer Frank gelooft, dat alweer vermeerdering van werk bezwaar zal opleveren.

De Heer Pestman Koning deelt mede, hoe hij zijn boekhouding heeft ingericht.

De Heer Dentz wijst er op, dat de patiënt nu zelf weet, wat er gebeurd is en ook wanneer hij naar een anderen tandarts gaat, kan deze alle behandelingen aangeteekend vinden.

De Heer Käyser gelooft niet, dat de patiënten het boekje zullen nemen.

De Heer Dentz heeft hierover geen klagen, zijne patiënten brengen altijd hunne kaarten mede.

De Voorzitter gevoelt veel voor het bezwaar van den Heer Hamer, maar als men bij een anderen tandarts gaat en men reeds 4 of 5 vullingen heeft, dan is het voor dezen moeielijk uit te maken waar eventueel een onheil schuilt. Wij hebben wel het inductie-apparaat, dat ons den weg wijst, maar als een paar tanden gevoelig zijn weten wij het dikwijls niet den juisten aan te wijzen, en dan heeft men in het boekje een goed hulpmiddel; al wordt het niet algemeen ingevoerd, het heeft toch wel degelijk waarde voor patiënten, voor welke wij first-class werk doen.

De Heer Witthaus beantwoordt de verschillende Sprekers. Reeds toen hij het ontwerp van dit boekje maakte, heeft hij de hier aangevoerde bezwaren en ook andere ingezien en gevoeld. Maar ieder, die niet geheel in materialistische denkbeelden opgaat, heeft hogere ideeën, en al is het ideaal niet te bereiken, hij zal toch stappen doen om er nader bij te komen.

Ook te Berlijn, waar Spr. hierover eene lezing hield, zijn allerlei opmerkingen gemaakt, „gij zijt 200 jaar vooruit” zeide men.

„Wij zijn progressief” zegt Spr. „De eischen nemen ieder jaar toe. Er zijn vele bezwaren, die in eenige jaren zullen verdwijnen.

Het bezwaar van den Heer H a m e r geldt alleen voor hen, die minder *gewissenhaft* zijn; maar voor hen, die verantwoordelijkheidsgevoel bezitten, is het een genoeg fouten te zien en te leeren ze te voorkomen. (*applaus.*)

Men behoeft den patiënt de aanmerkingen niet te toonen, men heeft zijn best gedaan. Tegen ongegronde beschuldigingen is het een bewijs. Spr. noemt gevallen uit zijne praktijk, waarbij beweringen van patiënten omtrent minder goede vullingen onjuist bleken; door naslaan in zijn boek bleken bij een patiënt 4 jaar na dato alle vullingen nog aanwezig te zijn, terwijl de patiënt in een brief aan zijn broeder het tegendeel had gemeld. Die brief had intusschen bij alle familieleden de ronde gedaan. Wat de uitvoering der afbeeldingen betreft, erkent Spr. de fout, die misschien door zijn schuld is ontstaan; de teekening van het geheele gebit is mislukt, toen Spr. naar Berlijn moest. Daar in den „Central-Verein für Zahnärzte” kwam men tot de conclusie: „*Die Einführung der Witthaus'schen Gebisz-Chronik wird allgemein empfohlen.*”

Wat de invoering betreft, heeft Spr. sedert slechts ééne aanvraag van 12 boekjes ontvangen.

Het is niet uitsluitend voor *first-class-operators*; maar deze moeten voorgaan, dan volgen de andere tandartsen van zelf.

Een lid van den „Central-Verein” had van zijn voorganger reeds dergelijke gebruiken overgenomen, waarbij elke patiënt een boekje had van 4 bladz., dat trouw werd medegebracht. Spr. zal het niet beginnen zonder steun van dit Genootschap en collega's, want zonder dien steun heeft het geen waarde, dan doet men werk voor andere tandartsen; het heeft immers alleen waarde voor een patiënt, die het naar een anderen tandarts meebrengt.

VRIJE MEDEDEELINGEN.

De Heer H a m e r geeft een vervolg op zijne voordracht over retentie van hoektanden en licht deze door eenige Röntgen-photografiën, door Dr. M e y e r s vervaardigd, toe.

Naar aanleiding hiervan ontstaat eene discussie tusschen den Heer D e n t z en den inleider over het al of niet naar voren komen van de eerste molaar bij extratie van tijdelijke kiezen.

De Heer S a n d e r s vertoont een gipsafdruk van eene bovenkaak en een kunstgebit daarvoor, dat goed sluit; maar telkens komt de patiënt met die plaat langs het midden gebroken.

De Heer P e s t m a n K o n i n g toont door eene teekening op het bord aan, hoe dit geval te verhelpen is door van den afdruk iets weg te radeeren ter plaatse van het palatum durum, omdat de hardheid van den processus alveolaris en van het palatum durum niet gelijk is. Spr. acht de zuigkamers zoo goed, omdat zij den druk tegen het harde verhemelte verhinderen.

De Heer F r a n k gelooft, dat de voorstelling van den Heer P e s t m a n K o n i n g van beteekenis en juist is voor sommige gevallen, maar in de meeste gevallen is het de articulatie; wanneer deze aan weerszijden goed is, zal het euvel niet voorkomen.

De Heer W i t h a u s vraagt inlichting omtrent de jubileum-vergadering.

De Heer C o e b e r g h deelt mede, dat Dr. S i k k e l toezegging heeft gegeven van eene voordracht over mond-ademhaling en adenoïde-vegetaties.

Er is een schrijven aan Dr. J e n k i n s gezonden om porseleinwerk te vertoonen, maar deze heeft verhindering wegens zijne reis naar Amerika. Dr. J e s s e n in Straatsburg heeft niet geantwoord, maar zal, zooals de Heer F r a n k wist, niet komen. De Heer S a c h s te Berlijn

heeft bedankt. De Heer Delair te Parijs (voor prothèse faciale) is door den Heer Bruske aangezocht, maar heeft niet geantwoord. De Heer Frank Sr. heeft eene voordracht toegezegd.

De Voorzitter constateert, dat het Bestuur niet heeft stilgezeten, al is alles nog niet in orde. Spr. vraagt of misschien een der aanwezigen een of ander bekend persoon wil inviteeren.

De Heer Käjser deelt op verzoek van den Heer Hamer mede, dat hij zeer interessante resultaten heeft gezien van adrenaline-behandeling door den Heer Rosenberg. Maar het is niets nieuws. De samenstelling van zijn middel is bekend; het is adrenaline $\frac{1}{20}$, iets meer chloreton en $\frac{3}{4}$ cocaine. De resultaten zijn zeer gunstig, ook bij excaveeren van tanden; in een paar gevallen werd naast de tanden ingespoten en kon Spr. driest doorboren, extirpeeren enz. zonder pijn te veroorzaken.

De Heer Dentz zal gaarne zien, dat de viering van het jubileum opgeluisterd wordt door vele voordrachten van personen, die niet tot het Genootschap behooren, ook van vreemdelingen, celebriteiten en van hen, die nieuwe instrumenten uitvinden of vertoonen, maar de behandeling van Dr. Rosenberg is iets, dat ieder kan, die het recept heeft.

De Heer de Boer gelooft, dat het op den weg ligt van het Bestuur den Heer Rosenberg uit te noodigen. De Heer Rosenberg heeft het middel het eerst in toepassing gebracht en is de aangewezen persoon daarover eene lezing te houden. Spr. deelt nog mede dat de Heer de Vries gebruik maakte van kleine fleschjes, die door de firma Pappenheim in den handel worden gebracht. De prijs is, zooals de Heer Käjser zegt, 3 Mark per 6 fleschjes.

De Heer Frank vraagt of het in de bedoeling ligt reizen verblijfkosten te vergoeden of alléén de invité's als gasten te beschouwen.

De Heer Witthaus zou Prof. Miller willen uitnoodigen.

De Voorzitter heeft hiertegen bezwaar. Prof. Miller verliest te veel tijd. Spr. zoude het niet durven vragen.

De Heer Witthaus zou over de bezwaren heenstappen dezen grooten odontoloog, die nog dezer dagen eene nieuwe methode van het steriliseeren van wortelkanalen heeft gepubliceerd uit te noodigen. Spr. zou het jubileum ook vruchtbaar willen doen zijn door het ter sprake brengen van het thema „schooltandarts” en er eene resolutie hieromtrent wenschen aangenomen te zien.

De Voorzitter vraagt, hoe de leden denken over het uitnoodigen van Prof. Miller.

De Heer Hamer gelooft, dat niemand er tegen is.

De Heer Witthaus stelt als voorwaarde, dat de vergadering ook voor niet-leden toegankelijk zij.

De Voorzitter acht het van zeer groot belang, dat enkele leden ook een en ander ten beste geven. Spr. vraagt den Heer Witthaus een onderwerp, dat hem zeer ter harte gaat, ter sprake te brengen en daardoor discussie over dat onderwerp in te leiden.

De Heer Hamer heeft nog een spreker, n.l. den Heer Kolkman, assistent van Prof. Bakhuis-Rozeboom; hij zal spreken over polarisatie, een onderwerp dat geen tandarts kan behandelen en daarbij aansluitend eenige demonstraties van den Heer Grevers verzoeken.

De Secretaris vraagt of het wenschelijk is Dr. Jung als demonstrator te vragen.

De Heer Witthaus is daar zeer tegen.

Na eenige discussie wordt bij meerderheid van stemmen een voorstel van den Heer Witthaus aangenomen om de feestvergaderingen des Vrijdags te doen aanvangen. Dus 7, 8 en 9 October zijn hierdoor vastgesteld.

Daar niets meer aan de orde is, sluit de Voorzitter de Vergadering.

I N H O U D.

	Blz.
Eene methode om de ligging van het gebit te bepalen, eene voordracht gehouden den 8 Oct. 1904, op de 25-jarige jubileum-vergadering van het Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap te Utrecht, door BERNARD FRANK	3
Opstellen over tandheelkundige vakbelangen in Nederland, door L. FRANK.	13
Iets over Ascher's cement	26
Boekaankondiging	29
Maandelijksche referaten van Tijdschriften uitgebracht in de Rotterdamsche Tandheelkundige Vereeniging	37
Handelingen van het Nederlandsch Tandheelkundig Genootschap	41

Prijs der advertentiën:

1/1 pag.	per aflev.	f 10.—	per jaarg.	van 6 aflev.	f 50.—
1/2	"	6.—	"	"	30.—
1/4	"	3.50	"	"	18.—
